

Я хочу знати чому

Шервуд Андерсон

Я ХОЧУ ЗНАТИ ЧОМУ

Першого нашого дня на Сході ми встали о четвертій ранку. Напередодні ввечері ми злізли з товарняка на околиці міста і завдяки доброму нюхові кентуккійських хлопчиків одразу знайшли дорогу до стаєнь та іподрому. Тут ми почували себе в цілковитій безпеці. Хенлі Тернер миттю розшукав знайомого негра. То був Білдед Джонсон, що взимку працює на стайні Еда Бейкера в нашому рідному містечку Бейкерсвіллі. Білдед, як майже всі наші негри, добрий кухар і, як і кожен у цій частині Кентуккі, хто чогось вартий, любить коней. Навесні він починає никати тут і там, шукаючи підходящої роботи. Негр із наших країв може кого завгодно підлестити і вмовити дати йому саме ту роботу, яку він уподобав. Білдед крутиться біля конюхів і тренерів кінських заводів, розташованих навколо Лексінгтона. Тренери приходять вечорами до міста повештатись, погомоніти, а то й перекинутися в покер. Білдед так і увивається коло них. Він охоче робить дрібні послуги або розводиться про куховарські таємниці — як підрум'янити на декові курча, як варити в олії картоплю чи як пекти малаї. Слухаєш його — і слина котиться!

Коли починається сезон і коней відсилають на іподроми, а вечорами тільки й балачок про змагання та про нових жеребців; коли бейкерсвілльці один за одним повідомляють, що їдуть до Лексінгтона або на весняні перегони у Черчїлдаунз чи в Латонію; коли жокеї, що побували в Новому Орлеані чи десь на зимових перегонах на Кубі, вертаються на якийсь тиждень додому; коли всі як один у Бейкерсвіллі ні про що більше не розмовляють, а тільки про коней; коли навіть повітря просякне запахом кінського поту й духом наступних перегонів, Білдед раптом опиняється в такій компанії на посаді кухаря. Часто, думаючи про те, що він кожного року бере участь у змаганнях, а взимку працює на стайні, де багато коней і куди щодня сходяться люди поговорити про них, я чомусь жалкую, що не народився негром. Може, це й безглуздо, але мене завжди тягне до коней, я через них просто ради собі не знаходжу. Я не можу нічого з собою вдіяти!

Ну от, а тепер я розповім вам про нашу витівку та про що, власне, йдеться. Ми, четверо хлопчиків із Бейкерсвілля, всі білі й синки постійних жителів міста, домовились поїхати на перегони. Не кудись там у Лексінгтон чи в Луїсвілл, а на великий східний іподром у Саратові, що про нього тільки й розмов серед наших бейкерсвілльців. Усі четверо були ще зовсім шмаркачі. Мені саме сповнилося п'ятнадцять, і я був найстарший серед них. Придумав усе я, ніде правди діти. Я й решту намовив. Їх звали Хенлі Тернер, Генрі Райбек і Том Тамбертон. Я мав тридцять сім доларів, зароблених узимку в бакалії Еноха Майера, Генрі Райбек — одинадцять, а Хенлі та Том — чи то по одному, чи по два. Ми все добре підготували й нічим себе не виказували, поки в Кентуккі не скінчилися всі весняні змагання і наші кращі

спортсмени — ті, кому ми заздрили найбільше, не покинули місто. Тоді чкурнули й ми.

Я не розповідатиму про всі прикросі й ускладнення, що виникали у нас на шляху, коли ми подорожували товарняками. Ми побували в Клівленді та Буффало, бачили Ніагарський водоспад і накупили там усіляких дрібничок — ложечок, листівок, мушлів з малюнками водоспаду — для наших сестер і матусь, хоч вирішили краще не посилати. Не хотілося наводити їх на слід, адже нас могли б злапати.

До Саратоги ми дістались, як я вже сказав, пізно ввечері й відразу вирушили на іподром. Білдед нагодував нас, поклав спати на сіні й пообіцяв тримати язика за зубами. На негра можна покластися — він нізачо не викаже. Часто, втікши з дому, ви можете зустріти білого, який завоює вашу довіру, навіть дасть четвертака чи півдолара, а сам піде й донесе на вас. Білі здатні на таке, тільки не негри! їм можна вірити. Вони щирі. Хоч я до пуття не розумію чому.

Того року на перегони в Саратозі наїхало чимало люду з нашого міста — Дейв Уїльямс, Артур Малфорд, Джеррі Майєрс і інші. Чимало прибуло і луїсвільців та лексінгтонців, що їх Генрі Райбек знав, а я ні. То були професійні гравці, як і батько Райбека. Він букмекер і майже весь час вештається по іподромах. Узимку він теж не сидить удома, а їздить із міста в місто і влаштовує гру у "фараона" (прим. Картьярська гра). Він завжди привітний, щедрий і часто надсилає Генрі подарунки: то велосипеда, то золотого годинника, то костюма бойскаута, а то ще щось.

А мій батько — адвокат. Він людина чесна й заробляє не так багато, щоб робити мені подарунки; та я вже майже дорослий і не потребую їх. Він ніколи не говорив мені чогось поганого про Генрі, а от батьки Хенлі Тернера й Тома Тамбертона казали своїм хлопцям, що гроші, які дістаються таким шляхом, — брудні й що вони не бажають, щоб їхні сини росли серед гравців і прислухалися до їхніх розмов.

Все це слушно, і я вважаю, що вони знають, у чому річ, проте не розумію, до чого тут Генрі чи коні. Тому я й пишу це оповідання. Мене мучать сумніви. Скоро я стану дорослим, і я хочу міркувати правильно й бути людиною в повному розумінні. цього слова. А на перегонах у Саратові я побачив таке, що зовсім збило мене з пантелику.

Що вдієш, я до нестями люблю породистих коней. Ця пристрасть зародилася в мене давно. Коли мені сповнилось десять років і стало очевидно, що я виженусь і не зможу стати жокеєм, мене це так засмутило, що я трохи не вмер. Гаррі Геллінфінгер, поштарів син, уже дорослий, але страх який лінивий, щоб узятися за щось серйозне, любив тинятися вулицями й знущатися над дітьми — то пошле когось до крамниці залізних виробів по квадратне свердло для прямокутних дірок, то вигадася іншу дурницю. Якось він і мене піддував: сказав, що коли я з'їм половину сигари, то більше не ростиму й стану жокеєм. Я повірив. Поцупив у батька з кишені сигару й, коли той відвернувся, запхав її в рот і проковтнув. Потім я страшенно блював, навіть викликали лікаря, та все виявилось ні до чого. Я невпинно ріс далі. То був лихий жарт. Я розповів батькові, і він мене не відшмагав, як зробив би на його місці інший.

Отож я не перестав рости й не помер. А нехай йому грець, отому Геллінфінгерові! Тоді я почав марити хоч про посаду конюха, але й від тієї мрії довелося відмовитись.

Адже таку роботу виконують переважно негри, і я знав, що батько нізащо не дозволить мені взятися за неї. Тут і питати нічого!

Якщо ви ніколи не захоплювалися до краю чистокровками, то, мабуть, через те, що не бували там, де їх багато, і не знаєте їх. Вони чудові! Немає нічого чистішого й благороднішого, повного сили й вогню, ніж породистий скаковий кінь. На великих кінних заводах поблизу Бейкерсвілля є свої іподроми, де рано-вранці тренують коней. Безліч разів схоплювався я ще до світанку й біг дві-три милі, щоб швидше дістатися туди. Мати щоразу не пускала мене, а батько казав: "Облиш його!" Я брав шматок хліба, густо намазував його маслом або варенням, хутко з'їдав і зникав з дому.

А біля іподрому сидиш собі на огорожі разом із дорослими, чорними та білими, вони жують тютюн, перемовляються; потім бачиш, як виводять жеребців. Ще рано, трава вкрита сріблястою росою, на сусідньому полі хтось оре, а в негритянському бараку щось шкварчить і лунає веселий сміх — адже ви знаєте, як негри вміють сміятися і смішити один одного жартами. Білі так не вміють, та й не всі негри на це здатні, але оті, що з іподрому, ті вміють.

Отож виводять жеребців і деяких конюхи відразу пускають учвал. На іподромах, що належать багатим людям, які живуть десь, може, в Нью-Йорку, майже щоранку кількох коней випускають побігати вільно — молодих жеребців, старих скакунів, кобил.

Коли я бачу, як біжить кінь, у мене раптом щось стискає горло. Я кажу не про кожного коня, а лише про деяких. Я їх упізнаю майже одразу. Це у мене в крові, як у конюхів-негрів і тренерів. Навіть коли кінь із негрням на спині біжить поволі, я можу визначити переможця. Коли перехоплює подих і навіть боляче ковтати — значить, то він. Того коня пустять, і він полетить як чорт. А якщо й не виграє, це буде неймовірно, і причина може полягати в тому, що він не зміг обминати переднього, чи його осадили, чи невдало взяв старт. Якби я захотів стати гравцем, як батько Генрі Райбека, то зміг би розбагатіти. Я певен цього, та й Генрі так каже. Все, що мені треба було б робити, — це тільки ждати, поки перехопить дух, а тоді ставити на коня всі свої гроші. Ось як я мав би діяти, якби захотів стати гравцем! Але я не хочу.

Коли сидиш отак уранці біля іподрому — не спортивного, а тренувального, що їх багато навколо Бейкерсвілля,— то не часто побачиш таких коней, про які я кажу, та все одно' відчуваєш насолоду. Кожен породистий жеребець, у батьків якого чиста кров, та ще добре вишколений, може скакати. А якщо ні, то на біса він здався на іподромі — тоді його доля перти плуга!

Ось зі стаєнь виводять коней, а верхи на них конюхи. Яке приємне тоді відчуття! Сидиш згорблений на огорожі, а всередині в тебе все нуртує. Неповдалік, у бараках, негри регочуть і співають. Смажать шинку й заварюють каву. Все так смачно пахне! Такого ранку немає, здається, миліших пахоців, ніж змішаний запах кави, кізюку, коней, негрів, смаженої шинки й тютюнового диму з багатьох люльок, що їх викурюють на свіжому повітрі. Все це захоплює тебе цілком.

Але спершу про Саратогу. Ми пробули там шість днів, і жодна жива душа з нашого міста не бачила нас, і все йшло, як нам і хотілося. Чудова погода, коні, перегони...

Потім ми зібралися додому, й Білдед дав нам у дорогу кошика з їжею: смажені курчата, хліб і всяка всячина. Коли ми вернулись у Бейкерсвілл, у мене залишалось ще вісімнадцять доларів. Мати нагримала на мене й поплакала, а батько мовчав. Я розповів про все, що ми бачили, за винятком одного випадку. Його свідком був тільки я. Про нього я й хочу розповісти. Він розхвилював мене до краю, і тепер щонаочі я тільки й думаю про нього.

У Саратозі, як я вже казав, ми спали на сіні під накриттям, що його нам показав Білдед, а їли разом з неграми вдосвіта і ввечері, коли білі розходились. Наші бейкерсвіллські товклися переважно біля головної трибуни та біля тоталізатора й не заходили туди, де тримають коней; вони з'являлись перед загонами десь перед початком змагань, коли вже сідали скакунів. У Саратозі немає загонів під накриттям, як у Лексінгтоні й Черчіллдаунзі; коней сідають просто неба, під деревами на лужку, рівному й чистому, як подвір'я у банкіра Бохона в нас у Бейкерсвіллі. Видовище чудове! Коні в поту, вилискують, нервово здригаються, а люди підходять, розглядають їх і курять сигари. Поруч стоять тренери і власники коней, і у вас завмирає серце й перехоплює дух...

Лунає горн і кличе виїздити; вибігають жокеї в шовкових куртках та штанах, і ми разом з неграми спішимо захопити зручне місце на огорожі.

Я завжди мріяв стати жокеєм або власником коня, ото ж і ходив до загону перед кожним заїздом, ризикуючи, що мене схоплять і відішлють додому. Інші хлопці не ходили, а я ходив.

До Саратоги ми приїхали в п'ятницю, а наступного тижня в середу мав відбутися головний Мелфордів гандикап. У змаганнях брали участь Мідлстрайд і Санстрік. Днина була погожа, а ґрунт на іподромі — чудовий. Напередодні я всю ніч не спав.

* *Санстрік (англ. Sunstreak) — сонячний промінь.*

Адже обидва коні саме з тих, від яких у мене стискає в горлі. Мідлстрайд довгий і має незграбний вигляд; належить він Джо Томпсонові, власнику невеличкого заводу в нашому місті — там у нього всього п'ять чи шість коней. Заїзд на приз Мелфорда був на одну милю, а Мідлстрайд розбігається не зразу. Він рушає повільно й першу половину відстані завжди відстає, але потім наддає ходу і, якщо заїзд миля з чвертю, рве копитами землю й неодмінно перемагає.

Санстрік зовсім інший. Це жеребець та ще й дуже нервовий, а належить він власникові найбільшого кінного заводу в нашій окрузі містерові Ван Рідлу з Нью-Йорка. Санстрік нагадує дівчину, про яку мрієш, але якої ніколи не зустрічаєш. Він весь пружний і дуже гарний. Коли бачиш перед собою його голову, так і кортить поцілувати. Тренер його, Джеррі Тілфорд, знає мене і не раз виявляв мені ласку: пускав у стійло, щоб я глянув на свого улюбленця ближче, й таке інше. Нема в світі нічого милішого за того коня! Біля стовпа він стоїть спокійно, нічим не виказуючи себе, а всередині весь аж горить. І щойно підіймають бар'єр, поривається вперед, мов сонячний промінь; недарма ж його так назвали '. Він весь такий напружений, що на нього боляче дивитися. Припадає до землі і летить коршаком. Я ніколи не бачив, щоб коні мчали

так, як Санстрік, за винятком Мідлстрайда, коли той розженеться і скаче щодуху.

Як нетерпілося мені побачити перегони, подивитись саме на цих коней! І водночас страшно було. Бо я не бажав поразки жодному. Ми ще ніколи не посилали сюди таких двох красенів. Так казали у Бейкерсвіллі старі люди і негри теж. Що правда, то правда.

Перед початком заїзду я побіг до стайні подивитись на коней. Кинувши погляд на Мідлстрайда, що не вражав нічим особливим, поки стоїть на місці, я підійшов до Санстріка.

То був його день. Я це відчув, тільки-но глянув на нього. Я навіть забув, що мене можуть застукати. Всі бейкерсвілльці були там, хоч, окрім Джеррі Тілфорда, мене ніхто не помітив. Ми презирнулися, й це мало вирішальне значення. О, я вам усе розповім.

Я дивився на Санстріка, і в мене душа боліла. Мені було ясно — сам не знаю, як і чому, що з ним діється. З вигляду він начебто був спокійний, дозволяв неграм розтирати йому ноги, а . містерові Ван Рідлу — самому осідлати його, та всередині клекотів, мов гірський потік. Він був, наче вода Ніагари, перше ніж ринутись униз. Той кінь не думав про скачку. Йому це було ні до чого. Він тільки намагався стримати себе до тієї миті, коли дадуть команду мчати. Я знав це. Якимсь чином я збагнув, що з ним діється. Санстрік готувався до скаженого бігу, я був певен. Він нітрохи не хизувався, не гарцював, не метушився, він просто ждав. Це розумів я і його тренер Джеррі Тілфорд. Я підвів голову й зустрівся очима з Джеррі. Щось ніби обірвалось у мене всередині, може, в ту хвилину я любив того чоловіка так, як і коня,— адже він знав те, що й я. Здавалося, у цілому світі немає більш нікого, крім цього тренера, коня і мене. Я заплакав, і щось дивне сяйнуло в очах Джеррі. Потім я рушив до огорожі чекати старту. Кінь був міцніший за мене, спокійніший і, як я тепер знаю, міцніший за Джеррі. Він був найспокійніший з-поміж нас, хоч змагатися треба було йому.

Санстрік, звичайно, прийшов перший і побив світовий рекорд у перегонах на одну милю. І я бачив те на власні очі! Все вийшло так, як я й сподівався. Мідлстрайд відстав на старті, біг позаду і фінішував другим. Я так і знав. Він теж колись поб'є світовий рекорд. Не переведуться в бейкерсвілльських краях такі коні!

Я спостерігав змагання цілком спокійно. Адже я знав, що має статись. Я був певен. Хенлі Тернер, Генрі Райбек і Том Тамбер— тон хвилювалися дужче.

Зі мною коїлося щось дивне. Я думав про Джеррі Тілфорда, тренера, про те, яке щастя він, певно, відчував під час заїзду. Того дня я любив його більше, ніж рідного батька. Я навіть забув про коней. І все через те, що побачив отой вогник у його очах, коли він стояв позад Санстріка. Я знав, що Джеррі ростив і виховував його з маленького жеребчика, навчав скакати, бути терплячим, навчав кидатися щодуху, коли треба, й ніколи не відставати. Він, певно, відчував те саме, що відчуває мати, радіючи з гарних і мужніх вчинків своєї дитини.

Того вечора після змагань я втік від Тома, Хенлі та Генрі. Хотілося побути на самоті, а також, якщо пощастить, посидіти з Джеррі Тілфордом. Але сталося ось що.

У Саратові іподром майже на самому краю міста. Він весь вилискує, мов начищений, а навколо нього — вічнозелені дерева й трава. Всі споруди пофарбовані, й

вони ваблять око. За іподромом стелиться асфальтове шосе для автомашин, а коли ви пройдете ним зо три милі, то побачите бруківку, що веде до маленького, підозрілого на вигляд фермерського бунгало посеред двору.

Увечері після змагань я попростував туди, бо помітив, як Джеррі, а з ним ще кілька чоловіків, звернули в машині на бруківку. Я не дуже сподівався знайти їх. Пройшовши чималу відстань, я сів під парканом відпочити та подумати. Так, вони поїхали в цьому напрямку. Мене тягло до Джеррі. Він став мені близький. Незабаром я підвівся й подибав далі, аж поки опинився біля того підозрілого на вигляд будиночка. Я почував себе самотнім і будь-що хотів побачити Джеррі, як ото хочеться побачити вночі батька, коли ти ще зовсім малий і беззахисний. Та ось на дорозі з'явилася машина й завернула до будиночка. В ній сидів Джеррі, а також батько Генрі Райбека, Артур Бедфорд з нашого міста, Дейв Уільямс і ще двоє, що їх я не знав. Вони вилізли з машини й рушили до бунгало, всі, крім батька Генрі Райбека, який погиркався з ними й заявив, що не піде. Була ще тільки дев'ята, а вони всі вже встигли напиться; підозрілий на вигляд будиночок виявився просто кублом, де було повно поганих жінок. Я прокрався попід парканом і зазирнув у вікно.

Від того, що я побачив, мене й досі нудить. Жінки були брутальні й бридкі, гидко було навіть дивитися на них. До того ж незграбні, крім однієї високої й рудої, котра чимось нагадувала Мідлстрайда, хоч була позбавлена його чистоти. А губи в неї були якісь тверді й відразливі. Мені все було добре видно. Я виліз на деревце під відчиненим вікном і дивився. Жінки з оголеними плечима сиділи на стільцях. Чоловіки входили і декотрі з них сідали тим жінкам на коліна. Кімната просякла якимсь гидким духом, і розмови там були теж гидкі; таке хлопчик може почути хіба що у стайні, в глухому містечку на зразок нашого Бейкерсвілля, але не там, де є жінки. Просто гидко! Негр не пішов би в таке місце.

Я глянув на Джеррі Тілфорда. Ви вже знаєте, що я почував до нього, коли він зрозумів Санстріка перед змаганнями, де мій улюбленець побив світовий рекорд.

В тому домі з поганими жінками Джеррі хизувався так, як Санстрік, я певен, не хизувався б ніколи. Він казав, що кінь — його творіння, що це саме він, Тілфорд, побив світовий рекорд. Він брехав і вихвалявся, мов останній дурень! Я ніколи не чув такого безглузлого базікання.

А потім... Ну, як ви гадаєте, що він зробив? Він глянув на оту худу з твердими губами, що трохи нагадувала Мідлстрайда, але не таку чисту, і в очах його з'явився той самий блиск, що й удень, коли він дивився на мене й Санстріка перед заїздом. Я стояв біля вікна і, о боже, як я жалкував, що втік з іподрому й не лишився з хлопцями, неграми й кіньми! Бридка жінка стояла між мною й Джеррі, так само, як Санстрік стояв між нами на лужку вдень.

І раптом я зненавидів того чоловіка. Мені хотілося закричати, кинутись у кімнату і вбити його. Нічого такого зі мною доти не траплялося. Мене охопив такий сказ, що я заплакав і кулаки мої так стислися, що нігті повпивалися в шкіру.

А очі Джеррі й далі сяяли, він погойдувався на підборах, тоді підійшов до тієї жінки

і поцілував її. Я чимдуж кинувся від вікна, вернувся на іподром і ліг спати, хоч до ранку не зімкнув очей. Другого дня я вмовив хлопців поїхати додому. Проте жодному я й слова не сказав про те, що бачив.

Відтоді я все думаю про те. Але нічого не можу зрозуміти. Знову весна, мені вже шістнадцять, я, як і перше, щоранку бігаю на іподром, бачу Санстріка, й Мідлстрайда, і нового скакуна на ім'я Страйдент, що, я цього певен, колись обох переможе; правда, крім мене й кількох негрів, ніхто в те не вірить.

Але багато чого змінилося. Повітря на іподромі вже не таке духмяне й свіже. А все через те, що Джеррі Тілфорд, такий досвідчений і розумний чоловік, міг спокійно дивитися, як скаче Санстрік, і того самого дня цілувати бридку жінку! Я тут нічого не розумію. Чорт забирай! Навіщо йому це? Я сушу собі голову, і мої думки заважають мені милуватись кіньми, вдихати пахощі іподрому, слухати, як розважаються негри. Іноді мене проймає, така лють, що хочеться когось відлупцювати! Аж мороз іде поза шкірою. Чому він таке вчинив? Чому? Я хочу знати — чому?